

مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان
سال هجدهم، شماره دوم (تابستان ۱۳۸۵)

ویژگیهای بنیادین نظام حقوقی اسلام

سید محمد صادق طباطبایی*

چکیده

پژوهشگرانی که درباره فقه و حقوق اسلام قلم زده اند، به استناد قرآن و سنت به برشماری و تعیین برخی ویژگیهای نظام حقوقی اسلام پرداخته اند. این ویژگیها گاهی در مقایسه با نظامهای حقوقی عرفی مطرح می شود، گاهی به قابلیتهای نظام حقوقی اسلام نظر دارد و گاهی جنبه های اساسی حقوق اسلام را نشان می دهد. در این مقاله با ترسیم ویژگیهای نظام حقوقی اسلام، خطوط اصلی و محورهای بنیادین آن را آشکار کرده ایم و نمای خارجی حقوق اسلام را به تماشا نشسته ایم.

واژه های کلیدی:

فروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
Faculty of Admin. Sciences & Econ. Journal,
University of Isfahan.
Vol.18, No.2, 2006

The Principles and Characteristics of Islamic Legal System

S. M. S. Tabatabaei,* Ph.D

* استادیار گروه حقوق دانشگاه اصفهان

* Assistant Professor of Law at University of Isfahan

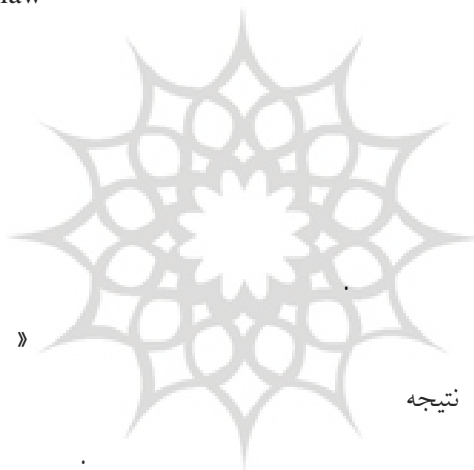
Abstract

Researchers in the field of Jurisprudence and Islamic Law have identified and delineated some characteristics of the Islamic Legal System. These characteristics are sometimes dealt with in comparison with customary law; sometimes they deal with potentials of Islamic legal system and sometimes show the principles of Islamic Law.

Attempts have been made in this paper to investigate the principles, foundations and characteristics of the Islamic legal system.

Keywords: Legal system, Islamic Law, Jurisprudence, Social Justice Legislation, Customary law

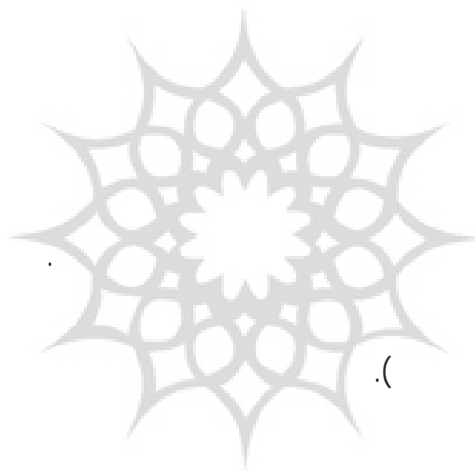
مقدمه

نتیجه

شپوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

« » « »

ارایه

(/) .

»

:

«
-۱ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
-۲ رتال جامع علوم انسانی
-۳

-
2. Common law
 1. Rene David
 2. Romano – Germanique
 3. Common law
 4. Droits socialistes

-۴

. (/)

:

/ کاتوزیان /) .

. (

این

» :

شپوشگاه علوم انسانی / مطالعات فرهنگی
« (داوید)

پرتال جامع علوم انسانی

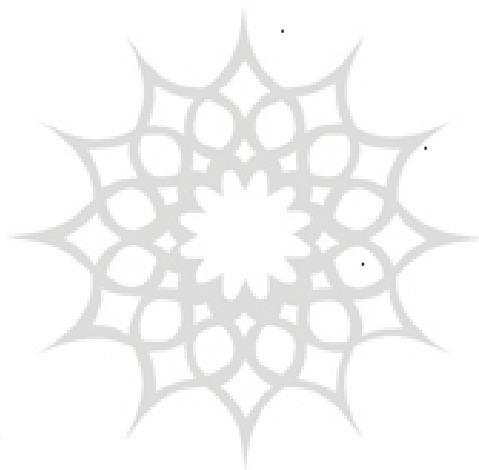
»

جزیی

« (/) » .

« »

:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی :

۱- و حیانی بودن نظام حقوقی اسلام

()

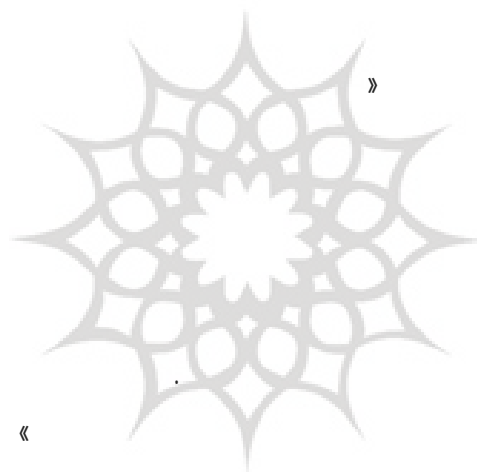
»

«

«

»

« »

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. سوره نجم، آیات ۴۳ و ۴۴

۲. سوره حشر، آیه ۷

۳. سوره حدید، آیه ۲۵

۴. سوره مائده، آیه ۵۰

(/) .

» :

(/ «(مونتسکیو

()

جزیبی

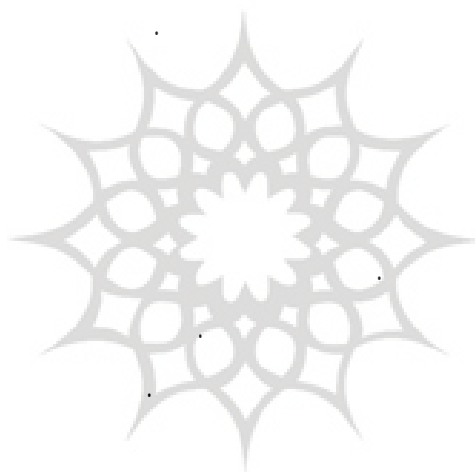

(/) .

(/ مهریزی) .

:

۲- جامعیت

شعبه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

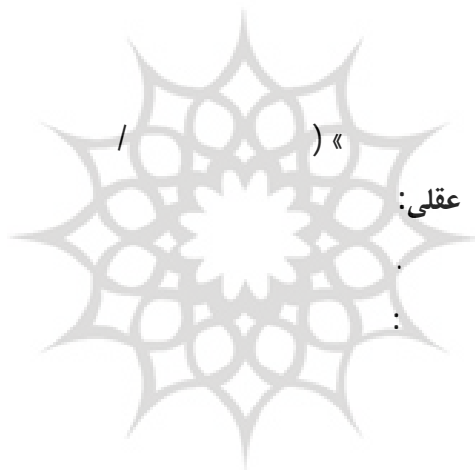
» (/) «

.(

.(کلینی، ۱۳۸۸ /

طباطبایی :

.(

۲-۲- دلایل عقلی:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
احتیاج های
(/) .

- بشر بی نیاز از وحی نیست ، بر این اساس باید خصوصیتی در پیامبر خاتم (ص) باشد که نیاز به تجدید نبوت و شریعت نباشد . قدر متیقن از این عوامل، جامعیت و کامل بودن است . اگر کسی بگوید قرآن نسبت به رهنمودها و راهنمایی ها جامع و کامل نیست لازم می آید که بعداً قوانین و مقرراتی بیاید که قوانین پیشین را نسخ و یا تکمیل کند و این با خاتمیت منافات دارد (/ ج ۱۰ ، ص ۱۲۰).

اما باید توجه داشت منظور از جامعیت قوانین اسلام این نیست که تمامی مقرراتی که بشر تا ابد نیاز دارد بصورت جزئی و مشخص، تعیین شده است بلکه منظور آن است که در اسلام یک سلسله اصول کلی و جامع وجود دارد که تمام جزئیات و فروع را می توان از آنها استنباط و استخراج کرد.

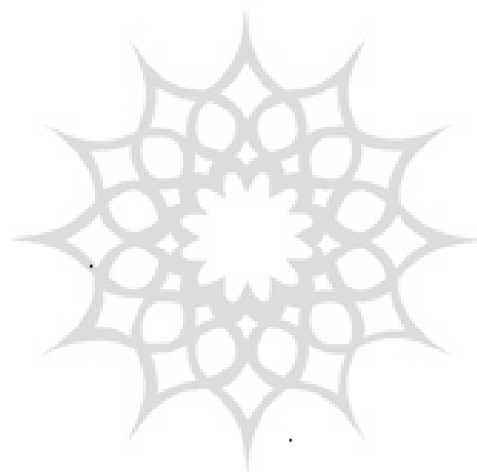
در کمال یک نظام حقوقی این شرط وجود ندارد که آن نظام لزوماً وظایف افراد را بصورت مدون و تنظیم شده در کتاب قانون عرضه نماید، بلکه اصولاً کمال یک نظام حقوقی به این است که در روابط اجتماعی، موردی وجود نداشته باشد که وظایف افراد بر اساس اصول کلی آن نظام مجهول و مسکوت بماند. منظور از جامعیت قوانین اسلام این است که در کتاب و سنت قواعدی در جهت حل مشکلات اجتماعی عرضه شده که با مراجعه به آنها حکم حقوقی هیچ موردی مجهول و معطل نخواهد ماند (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۶۸ / صص ۳۲۴-۳۲۳).

روایت «علینا القاء الاصول و علیکم التفریع» (حر عاملی، ۱۴۱۳ق/ ج ۲۷، ص ۶۲ و مجلسی، بی تا / ج ۲، ص ۲۴۵) بیانگر همین واقعیت است. بر این اساس وظیفه مهم حقوقدان اسلامی (فقیه) در واقع رد فروع به اصول و کشف احکام الهی و تطبیق آنها بر مسایل مورد نیاز و ابتلای جامعه است نه وضع قانون و ایجاد آن. به همین دلیل فقیهان و مجتهدان در طول زمان برای فهم آیات و روایات و اصول کلی احکام اسلام و تطبیق آنها بر نیازهای روز و مسایل نو پیدا - با توجه به ویژگی مروت و سازش این اصول با مقتضیات زمان و مکان - کوششها کرده‌اند، آنها همراه با رشد اجتماعی مسلمین، با الهام از روح شریعت و منطق حقوقی اسلام، قوانین مورد نیاز فرد و جامعه را مشخص و تنظیم نموده‌اند. محتوای کتابهای قطور فقه دلیلی معتبر بر صحت این ادعاست.

۳- قابلیت انطباق با شرایط زمان و مکان

ارایه

()

۱-۳- وجود قوانین ثابت و متغیر
پروژه اسکاوه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
(پرتال جامع علوم انسانی)

/)

.(

-
1. Rene David
 2. Belle Ronds

:

()

()

. ()

. (/)

۲-۳- اختیارات حاکم

« »

:

احتیاج های

/

)

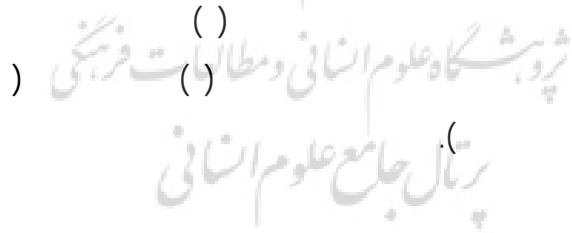
.(

()

()

()

() خمینی

« »

() ...

۳-۳- میدانهای آزاد حقوقی

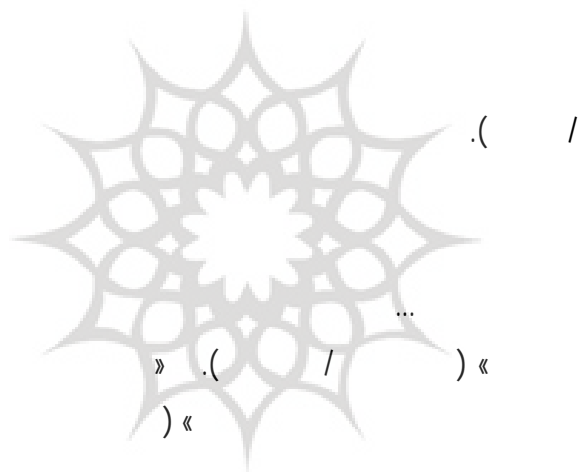
« » « »

)

:

...

.(/

« (/) »

«)

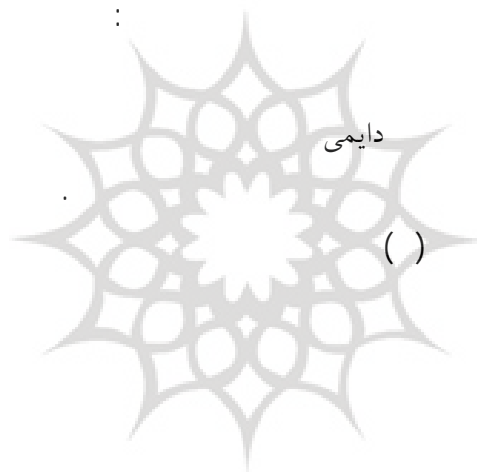
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی ۳-۴- اجتهاد مستمر

()
()

۵-۳- اصل مصلحت

دایمی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتنا جامع علوم انسانی

۴- جاری بودن عنصر عدالت در ارکان نظام حقوقی اسلام

) ...
(/

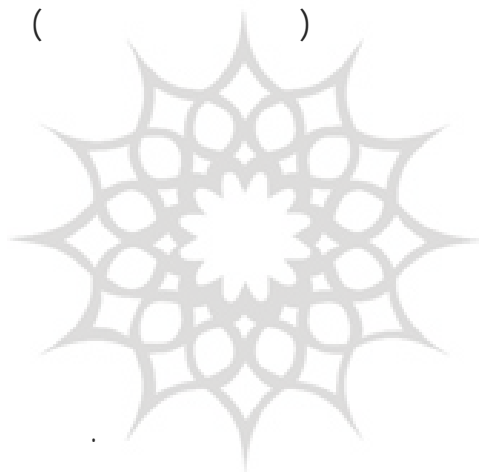

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

-
۱. از جمله در سوره های بقره آیه ۲۸۲، مائده آیات ۸ و ۴۲ و ۹۹، نحل آیه ۹۰ و حدید آیه ۲۵.
 ۲. از جمله نامه امام علی (ع) به مالک اشتر در نهج البلاغه، نیز تعبیرهایی چون «العدل میزان الله فی الارض» «العدل ملاک» «العدل قوام الرعیه» «العدل نظام الامر» و ... از آن حضرت بسیار نقل شده است: آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و درر الکلم ج ۱، صص ۱۹، ۲۵، ۳۶، ۳۷، ۴۰ و ۱۰۲.

(کاتوزیان /) .

()

شپه‌شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

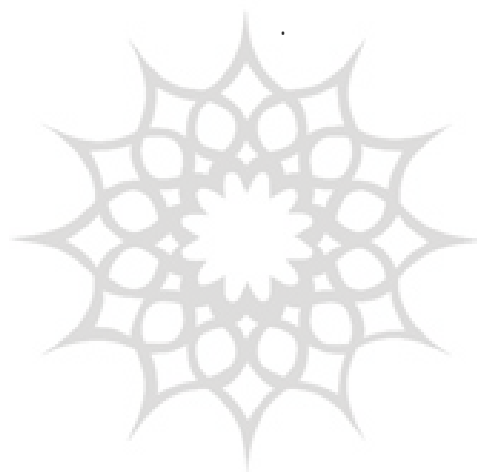
«رتال جامع علوم انسانی»

« : »

(/) .

)

(/)

» :

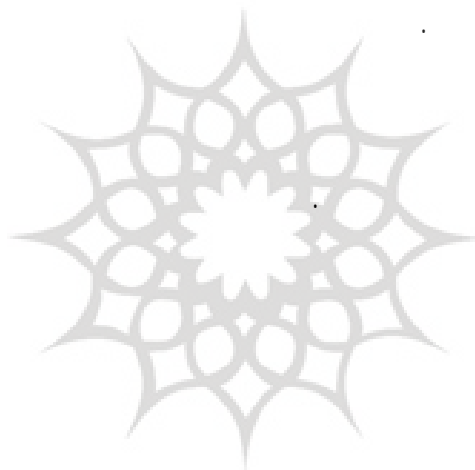
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(/) «

«

» :

() : «
(/) .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

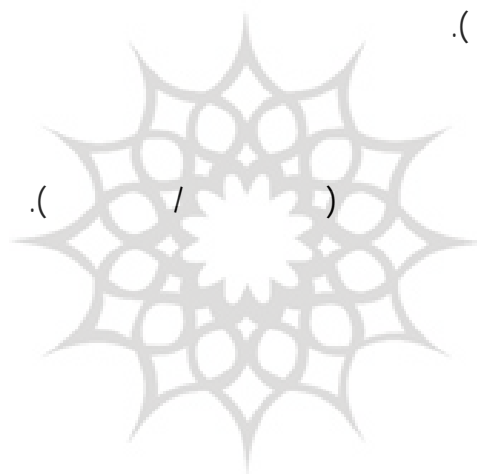
(/) .

۵- تابعیت احکام نظام حقوقی اسلام از مصالح و مفاسد

» : (/) «

- -

()
/)

(/)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(بی تا) /

()

()

:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(

/

)

« () :

۶- پیوند نظام حقوقی اسلام با اخلاق

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

)

(/ .

» « »

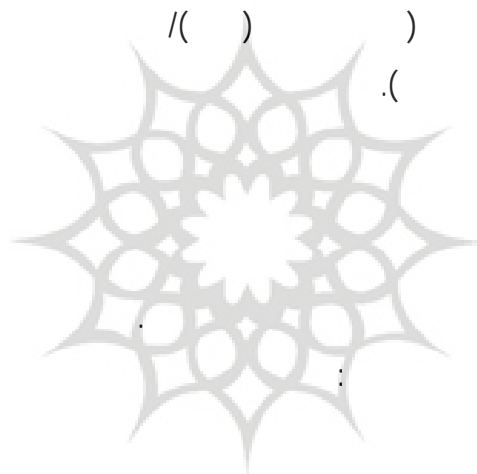
«

...

ضیائی بیگدلی

/())

.(/

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

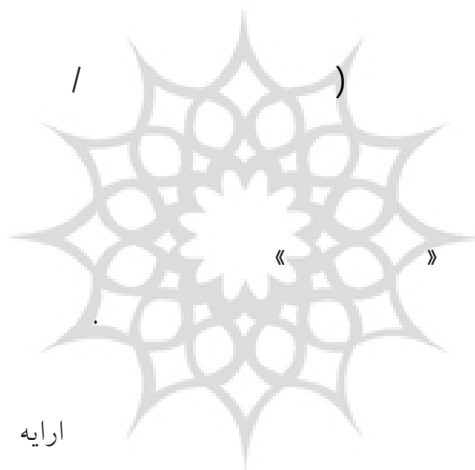
پرتال جامع علوم انسانی

(زحیلی /

(زحیلی /) .

:

(/) .

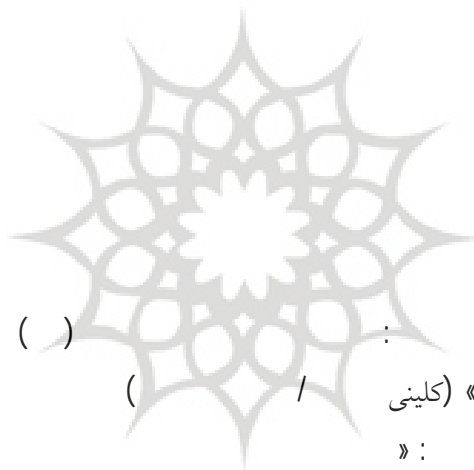
ارایه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی (/) .

(نجومیان

./

» :

()

:

(

/

« کلینی

) «

» :

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

«

» :

«

پرتال جامع علوم انسانی

» :

«

» :

«

۵. سوره اعراف، آیه ۱۵۷

۱. سوره بقره، آیه ۱۷۸

۶. سوره انعام، آیه ۱۵۲

۲. سوره نساء، آیه ۲۸

« . »:

» : « » :

«

() / ()
()

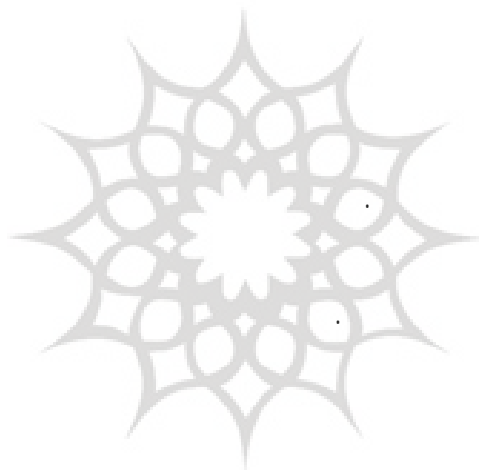
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. در این زمینه روایاتی وجود دارد که وقتی کسانی نزد پیامبر (ص) و یا امام علی (ع) می‌آمدند و به اعمال منافی عفت اعتراف می‌کردند، آنان نشنیده می‌گرفتند و دستور به کتمان می‌دادند، از جمله وسایل الشیعه، ج ۱۸، ص ۳۲۸.

جزئی

» :

« () / () ».

۸- جهانشمولی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. سوره مائده، آیات ۴۴ و ۴۵ و ۴۷

۲. سوره بقره، آیات ۱۸۷ و ۲۲۹

همچنین

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. سوره اعراف، آیه ۱۵۸

۲. سوره سبأ، آیه ۲۸

۳. سوره فرقان، آیه ۱

۴. سوره انعام، آیه ۱۹.

()

(خلیلیان /)

(/)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

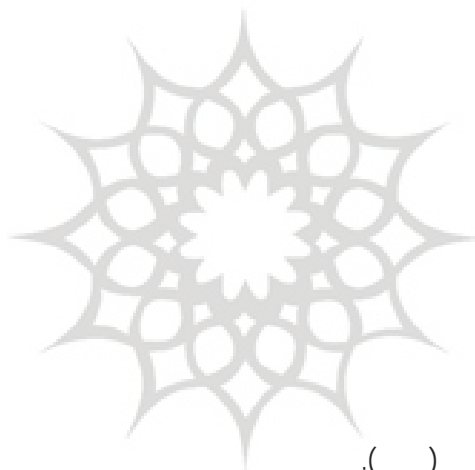
(/)

فرجام سخن

()

ارایه

()

منابع

()

شهرت، نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

()

پرتال جامع علوم انسانی

()

() ()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

()

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

()

پرتال جامع علوم انسانی

()

()

() ()

()

() .

() .

() .

() .

() .

() .

() .

() .

() .

() .

() .

() () .

() .

() .

() .

() .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی